

CONTRIBUȚII LA REGÂNDIREA SOCIOLOGIEI

Schimbarea de paradigmă

Contribuția profesorului Vasile V. Caramelea la reconstruirea sociologiei

Profesorul Vasile V. Caramelea, în timpul vieții sale, a părut celor care l-au cunoscut ca o persoană comunicativă, de o amabilitate ieșită din comun, generos, pasionat pentru profesia sa, idealist, poate până la naivitate. Și eu, care l-am cunoscut bine, mărturisesc acum că am greșit nefiind capabil să-l înțeleg dincolo de prima impresie. În fapt, profesorul Caramelea a fost un antemergător, contribuind la depășirea paradigmei marxist-leninistă care voia pe atunci să fie modul de gândire a noii societăți.

Pentru a înțelege mai bine ce a făcut profesorul Caramelea trebuie să evocăm pe scurt contextul ideologic al epocii. O parte a programului comunist sovietic a fost promovarea unei paradigme proprii de gândire a realității sociale, numită „marxism-leninism”, impusă nu numai intelectualilor, dar întregii comunități. Marxism-leninismul nu a reprezentat o colecție a textelor „clasice” produse de Marx, Engels și Lenin, ci o interpretare a acestora în industria ideologică a partidului comunist sovietic și, la noi, cel românesc. Filosofii sovietici au avut un rol esențial în interpretarea textelor clasice și în elaborarea unei noi paradigme, dar

sub controlul strict al partidului sovietic. În anii '50 se publica traducerea revistei sovietice programatice *Voprosi Filosofii*, care era sursa principală a predării filosofiei marxist-leniniste. Paradigma marxist-leninistă era promovată în sistemul universitar – erau obligatorii cursurile de filosofie marxistă (cu denumirea de „materialism dialectic și istoric”), de „socialism științific” fondat pe filosofia marxist-leninistă și pe documentele de partid, și „economia politică”, tot atât de dogmatică și integrată în paradigma marxist-leninistă –, dar și în învățământul de partid, în mass-media. Această paradigmă urma să modeleze ceea ce în mod curent se numea „noua concepție despre lume și viață” și era obligatoriu pusă la baza tuturor textelor cu profil social.

Pe scurt, această paradigmă avea trei caracteristici fundamentale, total opuse paradigmei *cercetării științifice* a societății.

1. În primul rând, marxism-leninismul era fundamental o „filosofie”. Mai precis, era o teorie abstract-teoretică a lumii, cu pretenția de adevăr unic și de completitudine. Era firesc ca „sociologia”, dezvoltată în lumea occidentală, să apară ca o teorie alternativă a societății și, în consecință, să fie respinsă ca „știință burgheză”.

2. În al doilea rând, marxism-leninismul respingea cu violență vocația sociologiei de cercetare descriptiv-empirică a realității sociale. Realitatea *existentă* era

tratată în această paradigmă într-o manieră *idealist acțională*: realitatea existentă este în ea însăși ne semnificativă. Se considera că aceasta cuprinde un larg segment de realitate „veche” ce trebuie schimbată, în consecință, lipsită de importanța de a fi investigată empiric și nici explicată. Știm de ce ea subzistă: este o „rămășiță”. În curând ea va fi schimbată. Ceea ce este important sunt însă „germenii” noii realități de construit. Modelul viitorului era cuprins în programul comunist. Timidele cercetări sociale primeau ca obiectiv doar identificarea în realitate a „germenilor” noii societăți. Și, de fapt, nici nu prea se practica, cu excepția unor tentative rare și naive. Acesta constituia încă un argument pentru care paradigma marxist-leninistă era complet nesociologică structural.

3. În al treilea rând, cercetarea sociologică empirică era, firește, exclusă ideologic și politic, fiind suspectată de faptul că putea fi criticistă și chiar subversivă.

În acel context a apărut o tentativă cu totul surprinzătoare, complet contrară paradigmei marxist-leniniste a epocii. Meritul l-a avut Institutul de antropologie. Antropologia a fost acceptată, cu suportul unor intelectuali de marcă, dintr-o eroare politică a sistemului. Antropologia fizică nu era suspectată din mai multe motive. Ea era practică și în Uniunea Sovietică, având deci o legitimitate sovietică. În plus, beneficia de o solidă tradiție antebelică în România. În 1937 funcționa un centru de cercetări care s-a transformat în Institut de Antropologie în 1940, iar în 1950 antropologia a fost acceptată legitim și de către regimul comunist. Tradiția antropologiei românești depășea programul de antropologie fizică, și era mult mai largă, cu o pronunțată orientare socială. Ea s-a dezvoltat înainte de război în colaborare

strânsă cu mișcarea monografică lansată de Dimitrie Gusti. Și în anii '50 această deschidere spre social s-a păstrat, cu sprijinul unor intelectuali de prestigiu din epocă. După ieșirea din închisoare, în 1956 sau 1957, a lucrat câțiva ani cu Traian Herseni, promovând o puternică orientare socială a cercetărilor de teren din acea perioadă dificilă. În 1957, în acest institut a fost angajat și un elev tânăr al lui Dimitrie Gusti: V.V. Caramela. Cred că își luase doctoratul în sociologie imediat după război. În acei ani, sociologia mai era încă acceptată. Ca persoană era un sincer pasionat de cercetare și păstra o distanță absolută față de ideologia epocii. În acel moment a descoperit o disciplină necunoscută în climatul comunist: antropologia culturală dezvoltată în America, în Anglia, cu titulatura de antropologie socială, și în Franța, cu titulatura de etnologie. V.V. Caramela a devenit un promotor entuziast al antropologiei culturale și sociale în România. Probabil că a sesizat un spațiu liber: deși ca structură și orientare se înrudea de aproape cu sociologia, suna exotic și era rudă cu antropologia fizică, acceptată de sovietici și deci și în România, fără ca paradigma marxist-leninistă să o înțeleagă, tolerând-o marginal. Caramela a scris articole de promovare a antropologiei culturale și sociale occidentale, care ideologiei îi părea a fi specioasă și deci neproblematică.

Înainte de acceptarea oficială a sociologiei, profesorul Caramela a reușit acceptarea oficială în 1964, în cadrul Institutului de Antropologie, a secției de Antropologie culturală și socială, de către Academia Română. A angajat câțiva absolvenți de la filosofie care au adoptat și ei paradigma antropologiei culturale. A reușit, cu un entuziasm admirabil, să promoveze cercetări empirice. Cu o viziune de excepție, el s-a concentrat nu pe cultura tradițională, ci

pe cultura actuală. A fost interesat de schimbările culturale produse de schimbarea satului prin industrializare și modernizare. Tema era una dintre cele de interes și în Occident, perfect legitimă sub aspect științific. În plus, ea era acceptabilă ideologic și de către paradigma marxist-leninistă. Modernizarea prin industrializare era o componentă a programului comunist. Dar cercetarea era făcută cu mijloace strict științifice, neinfestată în nici un fel de paradigma marxist-leninistă.

A avut o idee de excepție. Caramelea s-a născut într-un sat din zona Câmpulung Muscel: Berevoești. Avea casă părintească și rude în sat. În plus, zona prezenta un caz tipic pentru tranziția industrializării: minierul. Așa a botezat casa sa părintească *Centru de antropologie culturală și socială*. Au format echipe, a mobilizat studenți de la Facultatea de Filosofie, unii dintre ei convertindu-se la antropologie culturală. Au fost și colegii săi din institut, de la antropologie fizică, ce au făcut măsurători antropofizice, profitând de ospitalitatea locală.

În plus, beneficiind de o orientare națională a regimului, a promovat un program

de măsurare a sistemului de valori românești, utilizând un instrument dezvoltat de un grup de antropologi americani.

După câte știu, el a făcut primele cercetări empirice de tip sociologic. Era o noutate absolută, contrară spiritului paradigmei dominante. Norocul său a fost o anumită toleranță la diversitate, considerată a fi nepericuloasă și, într-o oarecare măsură, potențial utilă pentru că cerceta o temă de interes și pentru programul comunist de industrializare rapidă. Tema centrală era *adaptarea* țaranului la mediul industrial. Era o temă tolerată și, de fapt, încă actuală.

Paradigma filosofico-ideologică marxist-leninistă a fost profund fisurată încă de la mijlocul anilor '50 de orientarea de cercetare empirică socială, cu puternice tradiții sociologice. Primele lucrări de monografie, în spirit gustian, au fost publicate surprinzător în anii 1956-1957.

Este momentul să recunoaștem rolul cu totul special pe care profesorul V.V. Caramelea l-a avut la reconstruirea paradigmei sociologice.

Cătălin Zamfir